

SCHILDERKUNST IN FRANKRIJK DOOR DE EEUWEN HEEN, OP FRANSE POSTZEGELS VAN 1849-2018

Voorwoord

Als docent Frankrijkkunde in Tilburg schreef ik in 1979 *Frankrijk bekeken vanuit zijn postzegels van 1849-1979*. De postzegels als illustratiemateriaal gebruikend, beschreef ik het land (Parijs, de provincies) en zijn politieke en culturele geschiedenis: architectuur, beeldhouwkunst enzovoort: 246 bladzijden. Nu, bijna veertig jaar later, wilde ik het hoofdstuk over schilderkunst uitbreiden met de meer dan honderd zegels die sindsdien door La Poste¹/de Franse Posterijen zijn uitgegeven over dit onderwerp. Helaas had ik in 1978 nog geen 'personal computer', zodat ik het gedane werk nu over moest doen op mijn laptop, ondertussen de nieuwe zegels inpassend in de bestaande tekst, die natuurlijk ook aangepast moest worden. Groot voordeel deze keer was dat ik na een simpele zoekopdracht (bijv. <timbre Lascaux>) iedere postzegel op het scherm te zien kreeg en hem via 'kopiëren/plakken' hieronder kon gebruiken.

Postzegel uit 1968²

In de **prehistorie** was de Dordogne de dichtstbevolkte streek ter wereld. Dat verklaart het grote aantal (zo'n 200!) vindplaatsen van sporen uit de vroegste geschiedenis van de mens. De bekendste zijn die van Lascaux (1968) en Les Eyzies. Twintigduizend jaar geleden, in de ijstijd, vonden jagers daar, in de onderaardse grotten aan de westkant van het Centraal Massief, beschutting tegen de ijzige oostenwinden. In 1940, twintigduizend jaar later, ontdekten kinderen, per toeval, de grotten van Lascaux: hun hondje was ergens in gevallen... Als eersten zagen zij wat men ook wel de 'Sixtijnse kapel van de prehistorie' noemt. Prachtige muurschilderingen vertellen daar en in andere grotten, zoals Niaux (1979), Rouffignac (2006), Aurignac, Tursac, Solutré enz. een beeldverhaal van het leven van de oermens. Hij joeg blijkbaar op rendieren, ijsberen, mammoets, neushorens, bizonen, wilde zwijnen, wolven, herten, paarden, stieren, bokken, antilopen, slangen, vogels. De 'koude' diersoorten verdwenen met het stijgen van het klimaat: "les espèces 'froides' disparaissent (...) suivant la remontée des climats."³ Men veronderstelt dat deze afbeeldingen niet slechts uitingen van kunst waren, maar dat ze ook een godsdienstige, magische functie hadden:

¹ Zie Internet: Les timbres de France de 1849 à nos jours.

² Onderstreept: het jaar van uitgifte; aanbevolen zoekopdracht: <timbre, jaar van uitgifte, naam schilder e.d.>

³ L.-R. Nougier, *L'art préhistorique*, PUF, 1966, blz. 55

bijvoorbeeld de jacht gunstig beïnvloeden. Vaak is het afgebeelde dier al gewond door een geschilderde pijl... Zou ook hier de wens de vader van de gedachte geweest zijn? Zoals kinderen tegenwoordig papieren pijltjes schieten vanuit een holle buis, zo ook slaagde de prehistorische kunstschilder erin zijn 'verf', een mengsel van bloed, as en dergelijke, met een holle tak aan te brengen op de hoge, ondergrondse wanden. Al doende slaagde hij er natuurlijk in zijn meesterschap te perfectioneren.

[Tussen haakjes: uit de prehistorie dateren niet alleen bovengenoemde muurschilderingen, maar ook beeldhouwwerk zoals menhirs met menselijke gelaatstrekken in Bretagne (1965) en het slechts 3,65 centimeter grote, ivoren hoofd van *de Venus van Brassempouy* (1976) in het zuidwestelijke Bassin d'Aquitaine (Bordeaux): was zij de vrouw van de Cro-Magnon-man uit het chanson (ca. 1955) van *Les Quatre Barbus*? ⁴]

Door de vele vindplaatsen in Frankrijk van prehistorische objecten is de studie van deze periode lang een bijna uitsluitend Franse aangelegenheid geweest. Abbé Henri Breuil (1877-1961) was een van de meest bekende onderzoekers (1977) op dit gebied. Samen met zijn tijdgenoot, de jezuïet en paleontoloog Pierre Teilhard de Chardin (1981), stelde hij vast dat de Sinanthropus/Peking-mens stenen bewerkte en wist hoe je vuur kon maken.

Middeleeuwen

Postzegel uit 1988

De romaanse en de gotische architectuur van deze periode kenden hun eigen schilderkunst. Romaanse kerken zijn laag, hebben brede muren die erom vragen beschilderd te worden. Deze muurschilderingen noemt men fresco's, een Italiaans woord, dat 'vers' betekent: na de muur eerst met natte kalk te hebben ingesmeerd, wordt daarop met verf de afbeelding aangebracht. Het fresco maakte daarna deel uit van de muur, bijvoorbeeld in de abdij van Saint-Savin: afbeelding van de marteldood van de heilige Savinus (1969). Saint-Savin ligt niet ver van Poitiers, in de *Vallei van de fresco's/La Vallée des fresques*.⁵ Twee zegels (1970) zijn gewijd aan fresco's uit de kapel van Dissay: *L'Ange au fouet/De Engel met de zweep* en *Een moment uit het leven van de Seigneurs/Heren*. De Église Saint-Nicolas van Tavant bezit fresco's uit de 12e eeuw, o.a. *Abel et Caïn avec leurs offrandes à Dieu/ Kaïn en Abel met hun aan God gebrachte offers* (1997). De kerk van Les Salles-Lavauguyon uit de 12e eeuw bezit 850 jaar oude fresco's (1997) van onder andere Bijbelse taferelen.

⁴ Te beluisteren op Internet: *L'Homme de Cro-Magnon*

⁵ Internet: *Les peintures de la Vallée des Fresques : la crypte de l'église de Saint-Savin*

Het 12e-eeuwse hospitaal van de ridders van Sint Jan in Toulouse bezit een 13e-eeuwse reproductie van fresco's van het gelijknamige hospitaal in Jeruzalem uit de 11e eeuw. Op de postzegel uit 2001 ziet men *'Saint Jacques de Compostelle/De heilige Jacobus van Compostela* met een engel.

In romaanse kerken vindt men ook al gebrandschilderde ramen. Op een postzegel uit 1990 is het *Gelaat van Christus/Tête de Christ* afgebeeld; het is een detail van het oudste Franse 'vitrail'/raam, uit ca. 1000. Het komt uit de vroegere abdijkerk van Wissembourg (Elzas) en bevindt zich nu in het Musée de l'Oeuvre Notre-Dame in Straatsburg.

Gotische kerken stijgen vaak hoog uit boven stad en omgeving. De hoge muren, versterkt door steunberen, zijn opengewerkt met grote ramen. Glasschilders kregen de opdracht glas-in-loodramen te maken met beeldverhalen van de Bijbelse geschiedenis en van het dagelijkse leven in de middeleeuwen. Op veel postzegels zijn voorbeelden daarvan terug te vinden: *Les marchands de fourrures/De bonthandelaren* (1963) in de kathedraal van Chartres; *Le baptême de Cyriaque/De doop van Kuriakos*, bisschop van Jeruzalem (1966) in de Sainte-Chapelle in Parijs; *Vierge à l'Enfant/Maagd Maria met Kind* in de Notre-Dame in Parijs (1964); *Saint Paul sur le chemin de Damas/De apostel Paulus op weg naar Damascus* in de kathedraal van Sens (1964); een raam uit de Sainte-Madeleine in Troyes (1968), voorstellend Saint Éloi, de patroon van goudsmiden en smeden.

Daarna volgden op postzegels nog meer afbeeldingen van ramen uit kathedralen: Straatsburg: *Le jugement de Salomon/Het Salomonsoordeel* (1985); Le Mans (1994): *Legende van de Heilige Stefanus/ Saint-Étienne*; Reims: *Dieu réprimandant Adam pour le péché originel/God, die Adam berispt vanwege de erfzonde* (2011); Parijs: details van het westelijke rozet van de Notre-Dame: *Vierge à l'Enfant/Maagd Maria met Kind* en *Moisson du blé/Korenoogst* (2013); Saint-Denis: detail van het raam *l'arbre de Jessé/de boom van Jesse* (2015).

In 2006 verscheen er een strip met twaalf 'timbres autoadhésifs'/zelfplakkende zegels met afbeeldingen van vitraux/ramen van kerken en abdijen uit Bayeux, Beauvais, Bourges, Carcassonne, Chartres, Coutances, Gartempe, Le Mans, Parijs (Notre-Dame, Sainte-Chapelle), Saint-Denis.

Men schilderde op muren, op glas, maar ook op hout. Een van de oudste voorbeelden daarvan is het portret van koning Jean II le Bon (1319-1364), het eerste portret van een persoonlijkheid ooit, gemaakt door een 'maître inconnu'/een onbekende meester (1964). Roger de la Pasture/Rogier van der Weyden maakte een fraai schilderij (1969), van Philippe le Bon (1396-1457), hertog van Bourgondië, die machtiger was dan de koning en regeerde over een gebied waar ook een flink stuk van het huidige België en Nederland bij hoorde. In 2010 verschenen er nog twee zegels van deze schilder uit Tournai/Doornik, die zijn Franse naam in het Vlaams vertaalde: *Maria met het kindje Jezus op haar arm en een portret*.

Het indrukwekkendste schilderwerk, "perhaps the greatest masterpiece produced in France in the 15th century" (Edward Lucie-Smith) is de *Pietà de Villeneuve-lès-Avignon* (1988) van Enguerrand Quarton. Het werd in 1834 ontdekt door de inspecteur van de Nationale Monumenten Prosper Mérimée, schrijver van o.a. *Colomba*, *Carmen*.

Jean Fouquet (1420-1480) is de bekendste schilder uit de Franse middeleeuwen; meerdere malen heeft hij *Le victorieux roy de France, Charles VII/Karel VII, zegevierende koning van Frankrijk* (1403-1461) uit de 100-jarige oorlog, geschilderd (1946).

Uit de 15e eeuw, gemaakt door onbekende schilders dateren *L'Annonciation/Maria Boodschap* (1970) en *La Nativité/Kerstmis* (2011) uit het Louvre. Ook uit de 15e eeuw dateert *L'adoration de l'Enfant Jésus/De aanbidding van het Kind Jezus* (2011) van Le maître de Moulins/De meester van Moulins. Hij schilderde ook *Pierre de Bourbon, présenté par Saint Pierre/Pierre de Bourbon, voorgesteld door de heilige Petrus* (1972). Pierre II de Bourbon was een mecenas, getrouwd met Anne de France, dochter van de toen regerende koning Louis XI (1423-1483). Zij is met haar man en dochter te zien op een drieluik in de kathedraal van Moulins, waarop de pracht en de praal van dit vorstenpaar door de schilder gepresenteerd worden. Van de hand van Le maître de Moulins is ook *L'enfant en prière/Kind in gebed* (1951). Men veronderstelt dat het de 'dauphin'/kroonprins, de toekomstige Charles VIII (1470-1498), is.

Een andere vorm van schilderkunst werd bedreven door de boekverluchters. Meestal waren dat monniken, die met oneindig veel geduld de gebedenboeken van prachtige miniaturen⁶ voorzagen: *Heures de François de Guise/Getijdenboek van François de Guise* (2013). Monnikenwerk in bijvoorbeeld Cluny (2010) en Saint-Sever (2010)! Jean de France (1330-1416), hertog van de Berry (Bourges), derde zoon van Jean II le Bon, vertrouwde zijn opdracht niet aan hen toe, maar aan de drie gebroeders Van Limburg. Zij maakten voor hem een van de mooiste boeken uit deze tijd, *Les très riches heures du duc de Berry* (1965, 1979, 2013), waarin de maanden van het jaar de revue passeren, terwijl de hertog met zijn hof de hoofdrol speelt. "Hun werk voor de hertog van Berry wordt door kunsthistorici tot de absolute hoogtepunten van de middeleeuwse schilderkunst gerekend" volgens *Wikipedia*.

Andere voorbeelden van middeleeuwse gebedenboeken met miniaturen zijn:

1979: *Allégorie de la Musique/Allegorie van de Muziek* (15e eeuw)

1980: *Saint Benoît/De heilige Benedictus*

1991: *Seigneur féodal de la Gascogne/ Heer uit de feodale periode in Gascogne* van Gaston Fébus (1331-1391)

1997: *Heures de Dunois/Gebedenboek van Dunois* (14e eeuw): een afbeelding van de heilige Martinus van Tours. Dunois was een wapenbroeder van Jeanne d'Arc.

⁶ Wikipedia: *Cultuurwijzer*: "Het woord miniatuur heeft overigens niets met de aanduiding klein te maken. Het is afgeleid van het Latijn minium dat rood (menie) betekent. Met rood werd de nieuwe rubriek of initiaal getekend in het met zwarte inkt aangebrachte schrift."

2003: *Le coq/De haan* uit *Heures à l'usage de Rome/Roms Gebedenboek* (15e eeuw);

2007: *Nativité/Kerstmis*, 15e eeuw;

2007: een prachtig bewerkte hoofdletter S uit *Le livre des miracles de Sainte Foy/Het boek van de wonderen van het heilige Geloof (église Sainte-Foy/St.-Fides-Kirche* in Sélestat).

2011: *Nativité, l'adoration des bergers/Kerstmis: de aanbidding door de herders* van Jean Fouquet: het maakt deel uit van zijn prachtige getijdenboek voor Étienne Chevalier.

In Antwerpen hangt in het Koninklijk Museum het ook door Fouquet geschilderde rechterluik van een vroegere diptiek *La Vierge aux anges rouges/De Maagd met de rode engeltjes*. De maagd Maria zou in feite de gelaatstreken hebben van de beroemde schoonheid Agnès Sorel, de mooie maîtresse van Charles VII...⁷. Étienne Chevalier, financieel adviseur van de koning, was de opdrachtgever van het tweeluik... De opdrachtgever is zelf afgebeeld op het linkerpaneel, dat in de Gemäldegalerie in Berlijn hangt.

Van Rogier van der Weyden hangt in het Hospice van Beaune de nog niet op postzegel afgebeelde, beroemde polyptiek/veelluik, *Het laatste oordeel*. Als men het dichtklapt, ziet men de portretten van Nicolas Rolin en zijn vrouw, de stichters van dit middeleeuwse ziekenhuis, dat tot 1948 als zodanig gefunctioneerd heeft. Zoals men in het middeleeuwse toneel de 'decors' naast elkaar zette ('juxtaposition'), zo ook gebruikten kunstschilders soms meerdere panelen om weer te geven wat er elders gebeurde: tweeluiken, drieluiken, polyptieken

Ook de emailleerkunst moet in dit kader van picturale vormgeving genoemd worden. Limoges was reeds onder de Merovingers (Clovis enz.) bekend om zijn emails, waarvan er een uit de 12e eeuw is afgebeeld op een zegel uit 1964. De kathedraal van Apt bezit een geëmailleerd relikwieënkastje uit de twaalfde eeuw (2009).

De *Mosaïque carolingienne/Karolingische mozaïek* (9e eeuw) uit Germigny-des-prés (Loiret) verdient hier ook een plaats: we zien op de zegel uit 2000 een van de twee engelen die naast de Ark van het Verbond staan, zoals ook te zien is in Ravenna.

Als een postscriptum voor deze periode zou ik de wandtapijten willen noemen, waarachter de kille hoge muren in de kastelen verborgen werden, zoals nog goed te zien is in het 'Musée de Cluny' in Parijs. Daar hangt het wandtapijt van *La dame à la licorne/De Dame met de eenhoorn* uit de 15e eeuw (1964), dat het verhaal uitbeeldt van de licorne/eenhoorn, het legendarische paard dat een hoorn op het midden van zijn hoofd droeg en als een symbool van de zuiverheid werd beschouwd. In het museum van Arras hangt een wandtapijt uit de 15e eeuw: *Saint Vaast et l'ours/De heilige Vaast/Vedastus en de beer* (1994). Rode-kruis-postzegel 1995 toont een detail van het wandtapijt van Saumur, beroemd om zijn paardendressuur: *Lodewijk XIII te paard*.

⁷ Zie op mijn website (<http://www.wimspapens.nl/>) mijn artikel *Agnès Sorel*.

De oorlogsvoering in de middeleeuwen is magistraal uitgebeeld op het *Tapis de Bayeux/Wandtapijt van Bayeux* (1958, 1994), een beeldverhaal van de verovering van Engeland in 1066 door de Normandische hertog Guillaume Le Conquérant/Willem de Veroveraar (1028-1087): op het 70 meter lange, 50 centimeter brede wandtapijt wordt in 58 kleurrijke scènes getoond hoe Willem de Veroveraar bij Hastings de Engelsen versloeg en tot koning werd gekroond. Op Internet ([Tapijt van Bayeux](#)) kan men met een schuifbalk het hele wandtapijt bekijken. Nadere uitleg wordt in het Latijn gegeven, bijvoorbeeld “Angli et Franci in proelio”/“Angelen en Franken in gevecht”. Voor de 400^e verjaardag van het overlijden van Willem de Veroveraar werd er in 1987 een postzegel uitgegeven met een detail van het ‘Tapis’.

De Apocalyps was een vaak terugkerend thema aan het eind van de middeleeuwen. Men vreesde dat het eind van de wereld nabij was. We vinden het bij Dürer, bij de dichter François Villon, men vindt het op de wandtapijten van Angers, oorspronkelijk 90 in getal, waarvan er nog 69 zijn overgebleven (1965).

ZESTIENDE EEUW

Jean Clouet: *François I* (1967)

De wereld was niet vergaan en levensvreugde/‘joie de vivre’, is op alle gebieden van de kunst in deze eeuw terug te vinden: in de architectuur, waar lusthoven zoals Chambord, Chenonceaux, Blois de sombere middeleeuwse kastelen vervangen; in de literatuur, waar (renaissance!) de dichter Ronsard het ‘carpe diem’ uit de oudheid doet herleven met zijn “cueillez dès aujourd’hui les roses de la vie.”/“Pluk vandaag nog de rozen van het leven.”

De charmante nimfen op de *Fontaine des Innocents* (1978) van Jean Goujon, vlakbij het Centre Pompidou, en *Les trois Grâces/De drie Gratiën* van Germain Pilon fleuren het straatbeeld van Parijs op. Op verscheidene plaatsen werken de mooie Gratiën ook nu nog verfrissend als straatfontein-tjes.⁸ In de schilderkunst vindt men die gratie terug in de idealisering van het vrouwenlichaam door de schilders van de École de Fontainebleau⁹/de School van Fontainebleau, waar koning François I (1494-1547) Italianen zoals Rosso Fiorentino en Francesco Primaticcio uitnodigde. Italiaanse schilders maakten van 1509-1513

⁸ Zie Internet: *Les trois Grâces de Revel*

⁹ *Petit Robert des noms propres*: “prédilection pour le nu aux formes élégantes “ / “voorkeur voor het naakt met elegante vormen”

het grootste fresco van Frankrijk (97 meter x 23 meter) op het plafond van de kathedraal van Albi: *L'ange musicien/De musicerende engel* (detail, 2009).

De Franse Posterijen gaan verder met het tonen van gebrandschilderde ramen: *Vitrail de Saint Pierre/Raam van de H. Petrus* (1963), gemaakt door Romain Buron, in de Sainte-Foy-kerk in Conches; de *Sibille van Tibur/La Sibylle de Tibur* (1999), in de kathedraal van Auch, gemaakt omstreeks 1509 door Arnaud de Moles, past door een 'bepaald, voortdurend optimisme'/"permanence d'un certain optimisme" (Wikipedia), bij de hierboven genoemde levensvreugde. Zij zou, óók volgens Wikipedia, keizer Augustus de komst van Jezus voorspeld hebben.

Een ander aspect van deze eeuw is het individualisme: door de geweldige ontdekkingen van hun tijd (sterrenkunde, aardrijkskunde) waren de mensen zich bewust geworden van hun eigenwaarde; ze verzetten zich zelfs tegen de suprematie van 'Rome', durfden (Luther, Calvijn) te twijfelen aan wat tot dan toe als zeker was aangekomen: "Eppur si muove!"/"En toch beweegt ie", zei Galileo Galilei, nadat hij door de Inquisitie tot levenslang huisarrest was veroordeeld omdat hij zei dat de aarde om de zon draait. Dat individualisme vertaalde zich in de schilderkunst in een groot aantal portretten, waarvan *La Joconde/de Mona Lisa* (1999, 2008) van Leonardo da Vinci natuurlijk wel het bekendste is. In Frankrijk geldt dat voor het schilderij van François I (1967), van de hand van Jean Clouet, die ook een portret (1992) maakte van Marguerite d'Angoulême, koningin van Navarra (1492-1549).

In 2011 verscheen er een serie postzegels met afbeeldingen van Kerstmis: Nativités. Een daarvan was een retabel uit de 16e eeuw: een drieluik van de 'Maître de 1518': *L'adoration des Mages/De aanbidding door de drie koningen*. Het aan de Heilige Antonius gewijde veelluik met zeven panelen in Issenheim (Elzas), geschilderd door meester Mathijs, Grünewald genoemd, is afgebeeld op zegels uit 1985 en 2012. Grünewald maakte het van 1512- 1516.

DE ZEVENTIENDE EEUW

Rigaud: *Louis XIV* (1944, detail)

Twee politieke figuren domineren deze eeuw: Richelieu en de Zonnekoning (1638-1715). Armand Jean du Plessis, kardinaal, hertog van Richelieu (1974) zorgde ervoor dat Lodewijk XIV (1944) bij zijn troonsbestijging in 1661 een land aantrof waar alles op alle terreinen geregeld was: het had een sterke vloot; de adel, die baas wilde zijn in eigen hertogdom of

graafschap, had het hoofd gebogen; in 1635 was de Académie française gesticht, waarvan de leden, de Quarante Immortels/Veertig Onsterfelijken, de regels van de Franse taal vastlegden in een grammatica en een woordenboek, waaraan tot op de dag van heden door hen wordt gewerkt. De filosoof René Descartes had in zijn *Discours de la méthode* de nadruk gelegd op de ratio, de rede, die ons moet leiden. Zijn tijdgenoot Corneille schreef dan ook 'cartesiaanse' toneelstukken, zoals *Le Cid* (1636), waarin "la raison l'emporte sur la passion"/de rede sterker is dan de hartstocht. Dat geldt ook voor de mathematische precisie van de tuinen van Versailles en zijn 'satellieten', zoals Het Loo en Sans-Souci (Potsdam).

Het hierboven genoemde schilderij van Richelieu (1974) is gemaakt door Philippe de Champaigne, dat van Lodewijk XIV (1944) door Hyacinthe Rigaud. Andere schilders uit deze eeuw zijn Charles Le Brun, Pierre Mignard en Nicolas Poussin.

Le Brun was hofschilder en directeur van Les Gobelins in Parijs, waar wandtapijten fabrieksmatig gemaakt werden en nog steeds worden (1962). De postzegel laat zien hoe Lodewijk XIV een van de gobelins komt bewonderen. Als hofschilder had Le Brun de leiding over het kunstschilderwerk in het paleis van Versailles, waarvan hij zelf een groot gedeelte uitvoerde, met name het plafond van de Galerie des Glaces/Spiegelzaal (2007). Pierre Mignard, van wie de vier jaargetijden worden getoond (1968, 1969), nam na zijn dood de eerste plaats in bij de koning.

Evenals Le Brun, Mignard en Rigaud was Nicolas Poussin (1965) een Rubensiaanse barokschilder, gekenmerkt door overdadigheid van het afgebeelde: *Moïse et les filles de Jethro/Mozes en de dochters van Jehthro* (1994). Na de wonderbaarlijke genezing van zijn verlamde dochter in het jansenistische¹⁰ nonnenklooster van Port-Royal, ging Philippe de Champaigne minder uitbundig schilderen, bijvoorbeeld: *Ex-Voto* (1662), met moeder-overste Agnès Arnauld biddend bij zijn dochter.

Jacques Callot, vooral bekend om zijn gravures van de ellende van de 30-jarige oorlog, *Les Misères de la guerre* genoemd, maakte een vroegbarokke pentekening van de beroemde barokschilder Deruet: *Portrait de Claude Deruet* (1992).

De renaissance, wedergeboorte, van de oudheid, begonnen in de 16e eeuw¹¹, bereikte nu zijn hoogtepunt: bij de toneelstukken van Pierre Corneille (*Horace/De Horatii*, *Tite et Bérénice/Titus en Berenice* enz.), Jean Racine (*Andromaque*, *Iphigénie en Aulide/Iphigeneia in Aulis* e.d.) waanden de toeschouwers zich terug in de oudheid. Ook de hierboven genoemde schilders lieten zich in deze tijd van classicisme vaak inspireren door de klassieke oudheid: *La Déification d'Énée/De vergoddelijking van Aeneas* (Le Brun), *Les reines de Perse aux pieds d'Alexandre/De koninginnen van Perzië aan de voeten van Alexander* (Mignard),

¹⁰ Strengere vorm van het katholicisme, gesteund door Pascal.

¹¹ Voorbeeld: Prins Maurits heroverde in 1590 Breda met een turfschip vol soldaten, herinnerend aan het Paard van Troje.

Jupiter als kind gevoed door de Amalthea/Jupiter nourri par Amalthéa (Poussin), *Énée chassant sur la côte de Libye/Aeneas jagend op de kust van Libië* (Claude le Lorrain). Le Lorrain, schilderde vaak grote landschappen en zeegezichten zoals *Embarquement à Ostie/Inschepping in Ostia* (1982) en *Port de mer au soleil couchant /Zeehaven bij ondergaande zon* (2008).

Licht en lichtinval boeiden de Italiaan Caravaggio (1571-1610) en zijn navolgers zoals Rembrandt, Vermeer: *La jeune fille à la perle* (2008) en Georges de la Tour: *Saint Thomas/de apostel Thomas* (1993), *Le nouveau-né/De pasgeborene* (2011). Het lijkt alsof een projector gericht is op het hoofdonderwerp van het schilderij. Ook in het zeer realistische *La famille de paysans (détail)/Boerengezin aan tafel* van Louis Le Nain is dezelfde behandeling van licht en donker te bespeuren (1980).

ACHTTIENDE EEUW

Maurice Quentin de La Tour: *La marquise de Pompadour* (2014)

Toen de Zonnekoning in 1715 stierf, nam Philippe d'Orléans, zoon van zijn broer, als regent de honneurs waar voor de toen 5-jarige opvolger Louis XV (1710-1774). Er ging een andere wind waaien door het hof: als reactie tegen het strenge regime van zijn oom, “voerde hij een nieuwe stijl in voor de levenswijze van de hogere standen, en maakte hedonisme en libertinisme, genotzucht en lichtzinnigheid, tot mode.”¹² Schilderijen op postzegels tonen de luchtigheid van het leven van de 10% rijken van de toenmalige bevolking. Hun leefwereld was die van de rococo, zoals afgebeeld door Boucher (1970): *Diane au retour de la chasse/De godin Diana, terugkomend van de jacht, gekleed of liever ontkleed*, naar de 18^e-eeuwse mode. Arnold Hauser zegt dan ook (blz. 345) dat “Boucher van de ‘peinture des seins et des culs’/schilderkunst van borsten en billen, een nationale stijl maakte.” Antoine Watteau (1949) is de schilder van de ‘fêtes galantes’/‘galante feesten’ van deze elite. De gratie en de charme van de rococoperiode herleeft in schilderijen zoals zijn *La Finette/De olijke vrouw: Jeune femme jouant du théorbe/Jonge vrouw die op de theorbe speelt* (1973). “Le titre fait allusion au charme espiègle du personnage”/“De titel is een toespeling op de schalkse charme van het personage” volgens Wikipedia. Met zijn witte *Gilles/Pierrot* (1956) toont Watteau een ander aspect van het leven: “Wezenloos staat Gilles op het schilderij,

¹²Arnold Hauser, *Sociale geschiedenis van de kunst*, SUN, Nijmegen, 1975, blz. 333

uitdrukkingsloos kijken zijn ogen de 18e eeuw in, terwijl achter hem Wellust, Spot en Intrige, de ondeugden van de hem omringende wereld, toekijken.”

Ook het gracieuze werk van Jean-Honoré Fragonard hoort thuis bij de rococo-schilderkunst: *L’Inspiration favorable/De gunstig gezinde inspiratie* (1939); *L’Étude/De Studie* (1972); *Rosalie* (1962); *L’Enfant en Pierrot/Het als Pierrot verklede kind* (1962). Maurice Quentin de la Tour (1957) is vooral bekend geworden als portretschilder van de groten van zijn tijd: Louis XV, Rousseau, Madame de Pompadour (2014) en dergelijken.

De tweede helft van de 18^e eeuw wordt, zeker na de dood van Louis XV, op veel terreinen gekenmerkt door een terugkeer naar een strakkere vormgeving. In zijn algemeenheid kan men zeggen dat de tijd van vrolijkheid, die uitstraalde van de rococo, voorbij was. En ook al vond men tijdens de regering van Louis XV reeds streng neoklassieke bouwwerken (bijv. het *Petit Trianon* in Versailles), en onder Louis XVI nog een manier van bouwen die eerder te verwachten was ten tijde van Louis XV, bijv. *Le Hameau* van Marie-Antoinette (ook in Versailles), toch overheerste nu ‘le retour au sérieux’/de terugkeer naar ernst die past bij een generatie die de *Encyclopédie* van Diderot had gelezen en die zich bewust was van wat er allemaal moest veranderen. De oudheid was weer in de mode: Pompeï en Herculaneum hadden de fantasieën gevoed. Bovendien leefde men nu in de tijd van de vroeg-romantiek, en, zoals volgens een modern gezegde alles wat van ver komt mooi is, zo ook idealiseerden de romantici wat ver weg lag in tijd of ruimte: middeleeuwen, oudheid, verre koloniën. Jean-Jacques Rousseau had al gesproken over de paradijselijke wereld van de oerwouden waarin “le bon sauvage”/‘de onbedorven wilde’ nog leefde. Het Panthéon in Parijs was het begin van wat Napoleon het ‘Rome van zijn tijd’ zou maken: *Madeleine*, *Arc de Triomphe*.

Van dit neoclassicisme vindt men in de schilderkunst voorbeelden bij Jacques Louis David: *Le serment des Horace/De eed van de Horatii* (1950) en *Les Sabines/De Sabijnse maagdenroof*: decennialang prijkte het hoofd van een Sabijnse maagd, nu Marianne d.w.z. Frankrijk voorstellend, op de meest gebruikte Franse postzegel (1977 t/m 2005). Aan de vele afbeeldingen van Marianne voegde Jean Cocteau in 1961 de zijne toe.

De ernst van dit tijdvak is ook terug te vinden bij Jean-Baptiste Chardin, van wie een opmerkelijk zelfportret is afgebeeld op een zegel uit 1956. Hij was in de eerste helft van de eeuw al geliefd bij de burgerij vanwege zijn sobere stijl. Voor dezelfde burgerij werkte ook de moraliserende Jean-Baptiste Greuze: *Jeune fille aux colombes/Meisje met duiven* (1954), *Jeune fille au petit chien/Meisje met hondje* (1971), *L’oiseau mort/De dode vogel* (1971), *Le guitariste/De gitaarspeler* (2005). Hauser (zie voetnoot 12) zegt over hem: “Zijn sentimentele familietafereelen met de vervloekende of zegenende vaders en de verloren of brave en dankbare zonen (bijv. *Le mauvais fils puni/De straf van de slechte zoon*) hebben een geringe picturale waarde.” (blz. 353) Dat mag dan zo zijn, zegt hij iets verderop, maar “in de strijd tegen het aristocratische en groot-burgerlijke rococo bleken zijn wapens zelfs doeltreffender” dan die van Chardin. Ontleend aan het werk van Chardin verschenen er

zegels van *Le cachet de cire/Het wasstempel* (1946), *Raisins et grenades/Druiven en granaatappels* (1997).

Madame Élisabeth Vigée-le-Brun, een bekende portrettiste (2002: zelfportret), is met haar dochtertje te zien op een zegel uit 1953. We zien elders een portret van Madame Molé-Raymond, niet van de Comédie Française maar van de Comédie Italienne (2012, detail). Tijdens de Franse Revolutie verliet zij het land, wat politieke kleur bekennen betekende.

Jacques Louis David, door Hauser (zie voetnoot 12), “de Napoleon van de schilderkunst” genoemd, en Antoine-Jean Gros, volgens hem “Napoleons schilder bij uitstek”, legden, zoals persfotografen tegenwoordig, op hun schilderijen belangrijke gebeurtenissen uit die tijd vast. Dat waren natuurlijk in deze eeuw momenten uit de Franse Revolutie en de opkomst van Napoleon: op 5 mei 1789 was er een bijeenkomst van de États Généraux/ Staten-Generaal, die door de koning, Louis XVI, na lang aarzelen voor het eerst sinds 1614 bij elkaar waren geroepen. De derde stand verklaarde 17 juni dat zij, gezien haar meerderheid, de natie vertegenwoordigde. Zij riep zich uit tot Assemblée Nationale/Nationale Vergadering en zwoer 20 juni in de grote zaal van het ‘Jeu de paume’/De Kaatsbaan in Versailles dat zij niet uit elkaar zouden gaan voordat zij Frankrijk een ‘constitution’/grondwet hadden gegeven. *Le serment du Jeu de paume/De eed in de Kaatsbaan* (1939, 1989) van David is daaraan gewijd. Drie dagen later liet Mirabeau weten: “Nous sommes ici par la volonté du peuple, nous n’en sortirons que par la force des baïonnettes.”/’Wij zijn hier door de wil van het volk, we zullen hiervandaan slechts weggaan, gedwongen door de kracht van de bajonetten.’ De koning beval 27 juni de twee andere standen (adel en hoge geestelijkheid) zich bij hen te voegen: *Assemblée des 3 ordres/Vergadering van de drie standen* (1988: tekening naar een schilderij van Alexandre Debelle, 1805-1897). Debelle heeft ook een schilderij gemaakt van de *Journée des tuiles/De dag van de dakpannen*, 7 juni 1788 in Grenoble: het regende daar toen dakpannen als verzet tegen nieuwe belastingen (1988).

Er moest een ‘constitution’/grondwet gemaakt worden: de volgende periode van de Franse Revolutie heet dan ook Constituante (9 juli 1789-1791). De bestorming op 14 juli van de gehate Bastille, symbool genoemd van juridische willekeur, maakte wel duidelijk dat dat nodig was. In 1791 was de nieuwe grondwet, die de ‘pouvoir législatif’/wetgevende macht bij het volk legde, klaar en begon de derde periode, de Législative (1791-1792): de koning was echter in 1791 gevlucht en gevangen genomen: men moest dus opnieuw bij elkaar komen om het eens te worden over/’convenir de’ een nieuw bestel: de vierde periode heet dan ook Convention (1792-1795): Frankrijk was 21 september een republiek geworden. De Convention was ook de periode van de Terreur en de onthoofding van Lodewijk XVI en zijn vrouw Marie-Antoinette. In 1795 werd het bestuur in handen gelegd van directeurs, wat de naam van de volgende periode, Directoire (1795-1799), verklaart: een 24-jarige generaal, Napoléon Bonaparte, wilde Egypte bezetten om vandaaruit Engeland te hinderen in zijn contacten met India; na de overwinning van Nelson op zijn vloot bij Aboukir, zag Napoleon een jaar later toch kans te ontsnappen en door een staatsgreep aan de macht te komen.

Conform de neoclassicistische stijl van die tijd noemde hij zich consul, afgebeeld op schilderijen van Gros en David (2008). Het Consulat duurde van 1799-1804. In deze periode stak Napoleon met zijn leger de Grote Sint-Bernhardpas over “om de Oostenrijkers uit Lombardije te verdrijven.” (Wikipedia) David wijdde er een schilderij aan: *Le premier consul franchissant le Grand Col Saint-Bernhard* (2008).

Pierre Prud'hon (1758-1823) maakte een *Studie voor de geluksdroom/ Étude pour le rêve du bonheur* (1995), naderhand gebruikt in een romantisch schilderij, *Rêve du bonheur*, van een leerlinge met wie hij zou trouwen. Het was dan ook de begintijd van de romantiek!

NEGENTIENDE EEUW

David, *Le Sacre* (1973, detail)

In 1804 liet Napoleon zich tot keizer uitroepen. De paus kwam naar Parijs om hem te zalven, maar Napoleon zette zelf de kroon op zijn hoofd en op dat van zijn vrouw Joséphine de Beauharnais, zoals op het beroemde schilderij van David, *Le Sacre/De zalving, de kroning* (1973), te zien is. Deze zegel toont slechts een detail van het schilderij, dat 610 cm. hoog en 932 cm. breed is. Aan de hand van de vele schilderijen die van Napoleon gemaakt zijn, zou een beeldverhaal van zijn leven gemaakt kunnen worden. Enkele voorbeelden:

-David : *Bonaparte franchissant le Grand-Saint-Bernard* (2008); *Le Sacre de Napoléon* (1973); *Portrait de Napoléon en costume impérial*; *Napoléon dans son cabinet de travail*; *La Distribution des Aigles*.

-Gros: *Napoléon I* (1951), *Bonaparte au pont d'Arcole* (1972); *Napoléon sur le champ de bataille d'Eylau*; *La Bataille d'Aboukir*; *Bonaparte visitant les pestiférés de Jaffa*.

-François Gérard: *La Bataille d'Austerlitz*; *Portrait de l'empereur Napoléon Ier en robe de sacre*; *Portrait de Napoléon Ier*; *Portrait de l'Impératrice Joséphine en grand costume*; *Portrait de l'impératrice Marie-Louise (1791-1847) présentant le roi de Rome*; *Napoléon à cheval à la Bataille d'Austerlitz*;

Talloe andere kunstenaars hebben zich laten inspireren door Napoleon zoals G. Arnald, R. Berthon, F. Bouchot, L.-F. Couché, A. Couder, P. Delaroche, Cl. Gauthérot, P. Grégoire, D.

Ingres, J.B. Isabey, L.-F. Lejeune, L.-E. Meissonier, Ch. Meynier, A. Pajou, A. Roehn, G. Rouget, F.-J. Sandmann, J. Souchodolski, C. von Steuben, Ch. Thévenin, H. Vernet. Van schilderijen van al deze kunstenaars is een mooie reproductie afgebeeld in een prachtig boek van uitgeverij Larousse¹³: bijvoorbeeld: L.-F. Couché, *Bataille de boules de neige à Brienne/Sneuwballengevecht in Brienne*. Materiaal voor vele jaren kunstpostzegels!

Van Théodore Géricault is nog niet het bij dit tijdvak van de romantiek passende, emotionele *Vlot van de Medusa/Le radeau de la Méduse*, het in 1816 gezonken schip, verschenen, maar wel *Officier des chasseurs à cheval chargeant/ Officier van de jagers te paard in de aanval* (1962). Meer gevoelige, romantische schilderijen zijn *Madame Récamier* (1950) en *Corinne au Cap Misène/Corinne op Kaap Misena* (1960), beide van François Gérard. Madame Récamier was bevriend met romantische schrijvers zoals Benjamin Constant, Chateaubriand en Madame de Staël. Van laatstgenoemde schrijfster heeft Gérard een van de romanfiguren uitgebeeld, de dichteres Corinne, die sterft omdat ze haar droom niet kan realiseren.

Jean Auguste Dominique Ingres (1780-1867) is vooral bekend om de mooie vrouwen die hij schilderde, zoals *La baigneuse/De baadster* (1967), *La belle odalisque/De mooie haremvrouw* en *Le bain turc/Turks bad*. “Desondanks hield Ingres in de eerste helft van de 19e eeuw de waardigheid van het neoclassicisme in Frankrijk hoog.” (Wikipedia) Hij was dan ook een leerling van David geweest. Diens lessen gaf hij weer door aan Hippolyte Flandrin (1809-1864). Wikipedia zegt over hem: “In de jaren 1830-1840 legde hij zich toe op een strakke neoclassicistische stijl en koos daarbij vaak voor klassieke en mythologische onderwerpen.” In 2012 maakte zijn *Jeune fille (détail)/Hoofd van een meisje* deel uit van een strip ‘autoadhésifs’/zelfplakkende postzegels, gewijd aan *Têtes de femmes dans l’histoire de la France/Hoofden van vrouwen uit de Franse geschiedenis*.

Van Eugène Delacroix, die samen met de dichter Victor Hugo en de componist Hector Berlioz *La Trinité de l’art romantique/De Drie-eenheid van de Romantiek* vormt, toont zegel 1951 een zelfportret; *Lutte de Jacob avec l’ange/Gevecht van Jacob met de engel* uit 1963 speelt zich af in een romantisch landschap. Uit het schilderij spreekt de felheid en de hartstocht die eigen zijn aan veel romantische werken. In 1999 verscheen een postzegel met een gedeelte van zijn *La Liberté guidant le peuple/De Vrijheid die het volk leidt*. Het hoofd van deze Vrijheid stond vanaf 1979 jarenlang afgebeeld op de meest courante postzegel, *Liberté van Gandon* (= de ontwerper) genoemd. In 1998 verscheen er een postzegel, met daarop afgebeeld een detail van Delacroix’ enorme romantische schilderij (498 × 410 cm) *L’entrée des croisés à Constantinople/De intocht van de kruisvaarders in Constantinopel* (1998). Dat gebeurde in 1204. De middeleeuwen vormden een belangrijke inspiratiebron voor de romantici. Zijn *Jeune orpheline au cimetière/ Een meisje dat geen ouders meer heeft en een bezoek brengt aan het kerkhof* (2012, detail) is ook nu nog een romantisch onderwerp.

¹³ In *Napoléon, du soleil d’Austerlitz au crépuscule de Waterloo*, Larousse, Dossiers de l’histoire, 2015, blz. 15; direction de la publication Carine Girac-Marinier; prijs slechts 9,90 euro!

De tweede helft van de negentiende eeuw is in kunst en literatuur een periode waarin het rationalisme weer de overhand krijgt op het gevoel. Men heeft genoeg van de 'pleurnicherries'/het gejammer van de romantici. De 'Descartes' van deze tijd is Auguste Comte, wiens theorie, het positivisme, hoewel vóór 1850 geformuleerd, juist na 1850 het denken op alle terreinen beïnvloed heeft. Comte zegt in zijn *Cours de philosophie positive* dat we niet moeten zoeken naar de oorzaak der dingen, maar dat we, door ze te observeren, moeten ontdekken door welke wetten ze beheerst worden. Observeren, precies weergeven hoe de dingen zijn, is een houding die door de nog jonge fotografie werd ondersteund; en wat de fotografen konden, dat wilden beeldhouwers, schilders en schrijvers ook. Daarom noemt men de periode van grofweg 1850-1885 het tijdperk van het Realisme. Auguste Rodin, *Cambodgienne assise/Zittende Cambodjaanse vrouw* (1990) "bestudeerde zijn model eerst nauwkeurig onder verschillende hoeken, voordat hij vaststelde welke profielen hij wilde vastleggen."¹⁴ In de architectuur verving Haussmann de romantische, pittoreske, uit de middeleeuwen daterende straatjes, zoals nu nog de Rue de la Huchette in Parijs, heel realistisch door brede boulevards.

Voor Gustave Courbet's schilderij *L'enterrement à Ornans/De begrafenis in Ornans* hebben de dorpsbewoners geposeerd. Het is een voorbeeld van fotografisch realisme, helaas nog niet op postzegel afgebeeld. Courbet (1958) zei dat hij niet in engelen geloofde, omdat hij die nog nooit had gezien. Hij wilde alleen die dingen schilderen die zichtbaar waren. De postzegel *Bonjour monsieur Courbet/Dag mijnheer Courbet* (1962) geeft duidelijk weer hoe hij dacht over zijn plaats in de maatschappij. De nederige houding van de landeigenaar en zijn metgezel spreken in dit opzicht boekdelen.

Een andere realistische schilder was Honoré Daumier (1961). Hij beeldde vooral scènes uit van het dagelijks leven, zoals *Guichet de théâtre/Theaterloket* (2008) en de nog niet op zegel gereproduceerde *Wagon 3e classe/Derdeklas wagon. Crispin et Scapin* (1966), zijn toneelfiguren uit de 17e eeuw: Crispin is een oplichter, Scapin een slimme intrigant. Samen beelden zij de wereld van bedrog uit. Daumier tekende veel satirische karikaturen, met name van rechters en advocaten.

Bij Gustave Millet is duidelijk een sociale bewogenheid terug te vinden. Op zijn schilderijen herleeft vooral de boerenstand uit zijn tijd. Wie kent niet zijn *L'Angélus/Het Angelus*, *Les Glaneuses/De Arenleesters*, *Le Vanneur/De Wanner* (1971)? Zijn *Zaaier* werd door Van Gogh als voorbeeld voor zijn eigen *Zaaier* gebruikt. Ook voor zijn *La méridienne/De siesta* (2004) liet hij zich inspireren door Millet.

Camille Corot is een van de bekendste landschapschilders uit deze tijd. Verf in tubes, een uitvinding van de Amerikaan John Goffe Rand (1801-1873), maakte het mogelijk in de 'open lucht' te schilderen: *Le pont de Mantes/De brug van Mantes* (1975). Hij was een voorloper van de impressionisten: de eerste indruk is de belangrijkste, zei hij al: "Ne jamais perdre la

¹⁴ William Harlan Hale: *De wereld van Rodin*, Parool/Life 1971, blz.9

première impression qui nous a émus.”/”De eerste indruk die ons heeft ontroerd, moeten we nooit vergeten.”

Het werk van Édouard Manet (1952) vormt ook een overgang naar het impressionisme. In zijn ‘platte’, tweedimensionale *Fifre/Fluitspeler* (1963) past hij een volkomen anti-realistisch perspectief toe: “Je ne crois pas qu'il soit possible d'obtenir un effet plus puissant avec des moyens moins compliqués.”/”Ik geloof niet dat het mogelijk is om een krachtiger effect te bereiken met eenvoudigere middelen”, zei Émile Zola (Wikipedia). Manet slaagde erin de organisatoren van de jaarlijkse Parijse ‘Salon’/Kunstexpositie tegen zich in het harnas te jagen met schilderijen zoals *Le déjeuner sur l'herbe/De lunch op het gras* (2006, 2013) en *Olympia*, die men aanstootgevend¹⁵ vond. Hij gebruikte in tegenstelling tot de impressionisten nog donkere kleuren. Hun uitnodiging in 1874 om met hen te exposeren nam hij niet aan. Pas in de laatste tien jaren van zijn leven ging hij zoals zij “en plein air”/in de open lucht schilderen met heldere kleuren: *Le chemin de fer/De spoorweg*, *Sur la plage/Op het strand* (2013), *Argenteuil*, *Monet in zijn boot*. Zijn laatste meesterwerk, *Bar in de Folies Bergère*, realiseerde hij echter een jaar vóór zijn dood (1883) in zijn atelier.

Edgar Degas, een naam die je volgens hem als Degaaz¹⁶ moet uitspreken, wisselt naturalistische¹⁷ schilderijen zoals *Les repasseuses/De strijksters*, *Le verre d'absinthe/Het glas absint* af met afbeeldingen van lichtvoetige, door licht overgoten danseresjes: *Danseuses* (2006); *La danseuse au bouquet/De danseres met het boeket* (1970); *L'Étoile/De Sterdanseres* (2017). Hij was ook zeer geboeid door alles wat met paardenrennen te maken had: *Champ de courses* (2012). Degas was in 1874 medeorganisator van de eerste tentoonstelling van de impressionisten. Zo verandert het realisme van Millet in een bijna vloeiende beweging in impressionisme. Geen tegenstelling dus tussen deze twee stromingen, maar een verdere ontwikkeling, evolutie.

Jean Thoraval¹⁸ noemt het impressionisme het uiterste eindpunt van het realisme/”l’aboutissement extrême du réalisme.” Hauser spreekt van “het hoogtepunt en het einde van een ontwikkeling, die meer dan vierhonderd jaar had geduurd. Pas de na-impressionistische kunst”, zegt hij op blz. 627 van zijn reeds geciteerde werk, “versmaadt principieel alle werkelijkheidsillusie.” Toen eenmaal de fotografie technisch vervolmaakt was, had men geen kunstschilders meer nodig om de werkelijkheid vast te leggen. De laatste schilders van de realistische periode waren allen min of meer beïnvloed door theorieën uit de fotografie en de natuurkunde over het licht. De evolutie bij de impressionisten bestaat hierin dat, toen ze eenmaal in de open lucht werkten, en dat kan voornamelijk in de zomer, ze al snel in de gaten kregen hoe groot de rol van het zonlicht was. *Barbizon* (1995) vlakbij Parijs, onderwerp van het schilderij van Narcisse-Virgilio Díaz de la Peña, was een geliefde

¹⁵ Zie Google.

¹⁶ Zie <http://www.wimspapens.nl/>: *Wie zijn die mooie meisjes op dat schilderij van Renoir?*

¹⁷ Sombere realisme, dat ervanuit gaat dat ook de mens onderworpen is aan de blinde wetten van de natuur.

¹⁸ J. Thoraval: *Les grandes étapes de la civilisation française*, 1978, blz. 310, 326

werkplek voor Théodore Rousseau, Jean-Baptiste Corot, Charles-François Daubigny, Narcisse Virgilio Díaz, Johan Barthold Jongkind, Jean-François Millet en vele anderen.

In 2006 werd er een zegel gewijd aan vertegenwoordigers van deze 'school':

Caillebotte, Gustave: *Portrait à la campagne*

Cassatt, Mary: *Mère et enfant/Moeder en kind*

Cézanne, Paul: *Les baigneuses/De baadsters*

Cross, Henri-Edmond: *L'air du soir/De avondlucht*

Degas, Edgar: *Danseuses/Danseressen*

Gauguin, Paul: *Deux femmes sur la plage/Twee vrouwen op het strand*

Manet, Édouard: *Le déjeuner sur l'herbe/De lunch op het gras*

Morisot, Berthe: *La chasse aux papillons/ De vlinderjacht*

Pissarro, Camille: *Jeune fille à la baguette/Meisje met een baguette*

Renoir, Pierre Auguste: *Jeunes filles au piano /Meisjes aan de piano*

Van Gogh, Vincent: *Mademoiselle Gachet dans son jardin*

Claude Monet laat ons een zonovergoten, paradijselijke wereld zien in *Femmes au jardin/Vrouwen in de tuin* (1972), *Régates à Argenteuil/Zeilwedstrijd in Argenteuil* (2013), *Portrait de Blanche Hoschedé enfant* (2016). In beroemde series zoals de *Nymphéas/Waterlelies* (1999) en *De kathedraal van Rouen*, die hij meer dan 30 keer schilderde, toont hij hoe de dingen er onder invloed van het licht op een ander moment van de dag of het seizoen uitzien. De impressionisten danken hun naam aan zijn schilderij *Impression, soleil levant/Indruk, zonsopgang*. Een criticus noemde het "impressionniste"/impressionistisch en deze ongunstig bedoelde waardering werd de geuzennaam van heel de groep. Zijn prachtige *Jardins de Giverny/Tuinen van Giverny* (2010), niet ver van Parijs, vormden een ware inspiratiebron voor hem.

Pierre-Auguste Renoir (1955) schilderde samen met Monet en Alfred Sisley in het bos van Fontainebleau. Ook bij hem vinden we de heldere kleuren die de impressionisten zo graag gebruikten om aan te geven dat het licht dat op de dingen valt efemeer, snel voorbijgaand is. Net zoals bij Fragonard hebben zijn schilderijen vaak iets liefelijks in zich. Renoir schilderde gelukkige mensen, levend in het tijdperk dat 'Belle Époque' wordt genoemd, de Mooie Tijd. Op Franse postzegels werden de volgende schilderijen van hem weergegeven:

Le bébé à la cuiller/Baby met lepeltje (1965)

Coco écrivain/Coco bezig met schrijven (1965)

Modèle/Model (1968)

Auguste Renoir/Augusta Renoir (1968)

La balançoire/De schommel (1991)

Meisjes aan de piano (2006)

Gabrielle à la rose/Gabrielle met de roos (2009)

Monsieur et Madame Bernheim de Villers (2009)

Les glaïeuls/De gladiolen (2015)

Jeune femme au chapeau noir/Jonge vrouw met zwarte hoed (2016)

Sisley, een Engelsman, die zich aangesloten had bij de impressionisten in Frankrijk, schilderde vooral landschappen, o.a. *Le Canal du Loing/Het Loing-kanaal* (1974), *L'île de la Grande Jatte* (2013).

De schilderijtentoonstelling van impressionistische schilders op postzegel omvat verder nog een groot aantal afbeeldingen:

Bazille, Frédéric: *Vue de village/Dorpsgezicht* (2017)

Boudin, Eugène: *Femme à l'ombrelle/Vrouw met parasol* (1987)

Boudin, Eugène: *La jetée de Deauville/De pier van Deauville* (2013)

Boutin, Émile: *Marguerites et hortensias/Margrieten en hortensias* (2015)

Bracquemond, Pierre: *Glycines/Blauwewegen* (2015)

Caillebotte, Gustave: *Roses* (2015)

Caillebotte, Gustave: *Portrait de l'artiste* (2016)

Caire, Marie: *Tête de femme Biskra/Hoofd van een Biskra-vrouw in Algerije* (2012)

Cézanne, Paul: *Le vase bleu/De blauwe vaas* (2015)

Degas, Edgar: *Portrait de jeune femme* (2012, detail)

Degas, Edgar: *Portrait de Léon Bonnat* (2016)

Duhem, Marie: *Reines marguerites/Asters* (2015)

Fantin-Latour, Henri: *Roses* (2015)

Gauguin, Paul: *Portrait de Madeleine Bernard* (2012, detail)

Gauguin, Paul: *Pivoines/Pioenen* (2015)

Guillaumin: *Portrait de petite fille/Portret van een meisje* (2016)

Lebourg, Albert: *Le port de Rouen/De haven van Rouen* (2013)

Magnin, Jeanne: *Oeillets/Anjers* (2015)

Manet, Édouard: *Berthe Morisot au bouquet de violettes* (2012, detail)

Manet, Édouard: *Pivoines/Pioenen* (2015)

Manet, Édouard: *La femme au chapeau noir/De vrouw met de zwarte hoed* (2016)

Morisot, Berthe: *Le berceau/De wieg* (1995)

Morisot, Berthe: *Jeune fille en toilette de bal/Meisje in balkleding* (2012, detail)

Morisot, Berthe: *Jeune fille en décolleté* (2016)

Pissarro, Camille: *La sente du chou/Het koolpad* (1981)

Pissarro: *L'anse des pilotes du Havre/De handgreep van de loodsen van Le Havre* (2013)

Pissarro, Camille: *Femme au fichu vert/Vrouw met groene hoofddoek* (2016)

Redon, Odilon: *Fleurs de champs/Veldbloemen* (2015)

Renoir, Pierre Auguste: *Alphonsine Fournaise* (2013)

Renoir, Pierre Auguste: *Les glaïeuls/De gladiolen* (2015)

Seurat, Georges: *Les pêcheurs à la ligne/De hengelaars* (2013)

Utrillo, Maurice: *Le Lapin Agile* (1983), naam van bekend cabaret in Parijs.

Jean-Léon Gérôme (1824-1904) zou de impressionisten niet volgen: *Un combat de coqs/Hanengevecht* (2004). “Dit werk werd gezien als summum van de Neo-Grec-beweging (...) en werd verdedigd door de Franse criticus Théophile Gautier.”¹⁹ Ook zijn tijdgenoot Jean-Jacques Henner (1829-1905) zou dat niet doen: *Jeune fille se chauffant les mains à un grand poêle/Meisje dat haar handen warmt aan een grote kachel* (2008).

In het verlengde van de impressionistische beweging ligt het pointillisme, ook wel neo-impressionisme genoemd. De stippeltechniek, die Georges Seurat en Paul Signac toepasten, is een verfijning van de techniek van hun impressionistische voorgangers. Die ontleedden de kleuren in vlekken; bij de pointillisten worden deze vlekken ontleed in stippen, en als men de ogen een beetje dichtknijpt, worden deze weer grotere gehelen, kleuren die in elkaar overlopen: Seurat: *Le cirque/Het circus* (1969) en *Le noeud noir/De zwarte knoop* (1991); Signac: *La bouée rouge/De rode boei* (2003).

Eind negentiende eeuw keerde men zich af van het realisme: zoals de natuurkundige Blaise Pascal in de 17e eeuw als reactie tegen het cartesianisme al zei dat “Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas”/“Het hart heeft zijn redenen die de rede niet kent.”, zo stelde de filosoof Henri Bergson nu dat niet het verstand maar de intuïtie de mens tot het wezen der dingen voert.

Er is weer aandacht voor gevoelige zaken zoals godsdienst: Odilon Redon: *Le Bouddha* (2011), Gustave Moreau: *Le Toucher/De tastzin* (2016), *Lyre/Lier* (2010) en Eugène Carrière *Maternité/Moederschap* (1954). Zelfs gaat men achter het rationele, de realiteit andere betekenissen zoeken. Charles Baudelaire (1821-1887) had daar in zijn gedicht *Correspondances* al een voorbeeld van gegeven: “La nature est un temple”, de natuur is een tempel, waarin de bomen levende pilaren zijn. Het is de tijd van het symbolisme in de poëzie, van het fauvisme in de schilderkunst, waar kleuren ook symbolen worden. “Les parfums, les couleurs et les sons se répondent”, zegt Baudelaire in zijn gedicht: klanken, geuren en kleuren verwijzen naar elkaar, corresponderen met elkaar. De symbolistische dichter Arthur Rimbaud wijdde er een gedicht aan: *Voyelles: A noir, E blanc, I rouge*. Kleuren kunnen ook corresponderen met gevoelens, felle kleuren met heftige gevoelens; kleuren worden dan symbolen. Gauguin verwoordde het als volgt: er zijn, zei hij, “des tons nobles, d’autres communs, des hardiesses tranquilles, consolantes, d’autres qui excitent par leur hardiesse.”²⁰ Dat wil zeggen: er zijn “kleuren die nobel zijn, andere die gewoon zijn, stoutmoedigheid in kleuren die rust geven of troosten, andere weer die door hun stoutmoedigheid ophitsen.” Ook Van Gogh (1956) heeft de kleuren ervaren als symbolen²¹ van gevoelens. Over het schilderij van het korenveld met de opgaande zon schrijft hij zijn broer Theo dat de witte zon kalmte, een grote vrede, moet uitdrukken. Zijn kleurgebruik was soms zo fel dat hij ook als voorloper van de fauvisten beschouwd wordt: *L'église*

¹⁹ Wikipedia

²⁰ J. Thoraval, *Les grandes étapes de la civilisation française*, blz. 451

²¹ Zie mijn *Van Goghs ‘dubbele bodems’* op <http://wimspapens.nl/>

d'Auvers-sur-Oise/De kerk van Auvers-sur-Oise (1979). Dat geldt ook voor Gauguin: *Tête de jeune paysan (2016)* en Cézanne: *Portrait du fils de l'artiste (2016)*. Zie verder bladzijde 21.

Paul Gauguin, geboren in 1848, werkte eerst bij de koopvaardij, de marine, op de beurs en als vertegenwoordiger in Denemarken. Pas toen hij 28 jaar was, ging hij naar een kunstacademie in Parijs. Pissarro bracht hem daar in contact met de impressionisten: *La rivière blanche (2013)*. Jarenlang deed hij mee aan hun exposities. Vanaf 1886 gaf hij onder andere ook leiding aan een groep schilders in Pont-Aven (Bretagne), waar niet alleen Paul Sérusier (*La barrière fleurie, 2007*), maar ook de Nederlandse Meyer de Haan zich bij aansloten. Daar schilderde hij onder andere *Vision après le serment/Bretonse vrouwen na de preek (1998)*. Na de mislukte samenwerking met Van Gogh in Arles, werkte hij een tijdlang op Tahiti, uit welke periode het schilderij *L'Arearea (1968)* dateert. Hij wordt beschouwd als een voorloper van de fauvisten: *Tête de jeune paysan/Hoofd van een jonge boer (2016)*.

Het luxe uitgaansleven, vrouwen met dure juwelen omhangen, zijn vaak terugkerende thema's in het werk van de van oorsprong Nederlandse kunstenaar Van Dongen, bijv. *Femmes à la balustrade/Vrouwen aan de balustrade (1975)*. Dat past goed bij deze tijd, die 'Belle Époque' genoemd wordt, de 'Mooie Tijd': luxe en zwierigheid worden zeer gewaardeerd.

Henri de Toulouse-Lautrec (*1958*) tekende en schilderde het uitgaansleven van 'le beau monde', de chique mensen, in de jaren 90 van de negentiende eeuw. Door een val van een paard ernstig gewond, toen hij veertien jaar was, moest hij verwerken dat zijn benen niet meer groeiden. De jongen, die van aristocratische afkomst was, legde zich toe op tekenen en schilderen, ging in Montmartre wonen, bezocht alle plaatsen in Parijs waar de mensen vertier zochten: bals, cafés, concerten, bordelen en schilderde wat hij daar zag, bijvoorbeeld:

- *Yvette Guilbert chantant/Yvette Guilbert, zingend (2001)*
- *L'Anglaise du Star/De Engelse uit de Star (1964)*
- *Le bal du Moulin-Rouge/Het bal in de Moulin-Rouge*
- *Au bal du Moulin de la Galette/Op het bal in de Moulin de la Galette.*

Pierre Bonnard (*1984*) richtte samen met Paul Sérusier, Maurice Denis (*1993: Les Muses/De Muzen*) en Édouard Vuillard (*2018: zelfportret*) in 1880 een nieuwe groep op, Les Nabis/De Profeten. Behalve bovengenoemden maakten bijvoorbeeld ook de jonge Matisse, Paul Ranson, Félix Vallotton, Aristide Maillol, Charles Filiger, en Jan Verkade er deel van uit. Ook Odilon Redon (*1990, 2011, 2015*) voelde zich tot hen aangetrokken en in 1899 deed hij zelfs mee aan hun expositie. "De nadruk van Les Nabis op gevoel en emotie onderscheidt hen van de impressionisten, die met name het vluchtige van het licht buitenshuis probeerden te vatten." (Wikipedia)

Dat irrationele – sommigen zien in hem ook een voorloper van de surrealisten- vindt men ook bij Henri Rousseau-le-Douanier, dat wil zeggen Henri Rousseau de douanebeambte zoals zijn vrienden hem noemden, wat niet helemaal juist is: hij was ambtenaar van de octrooidienst. Henri was autodidact. Dat leverde toverachtige, irreële situaties/schilderijen op in oerwouden, zoals *Le rêve/De droom*, scènes uit het dagelijkse leven, zoals *La carriole du père Junier/De kar van vader Junier* (1967). Zijn stijl lijkt primitief en daarom rangschikt men hem bij 'Les peintres naïfs'/De naïeve schilders.

Bij Cézanne (1938) bepalen de kleuren eveneens sfeer en evenwicht van het schilderij. Hij was in zijn werk duidelijk een tijdgenoot van de impressionisten en een voorloper van de kubisten: *Les joueurs de cartes/De kaartspelers* (1961), *La montagne Sainte-Victoire* (1994), *L'Estaque, vue du Golfe de Marseille/L'Estaque* (toenmalig vissersdorp), *gezien vanuit de Golf van Marseille* (2013), *Le vase bleu/De blauwe vaas* (2015), *Portrait du fils de l'artiste/Portret van de zoon van de kunstenaar* (2016).

TWINTIGSTE EEUW

Matisse: *Les nus bleus/De blauwe naakten* (1961)

Veel kunstenaars leefden geruime tijd zowel in de 19e als in de 20e eeuw: Édouard Vuillard (1868-1940), Henri Matisse (1869-1954), Maurice Denis (1870-1943), Georges Rouault (1871-1958), Raoul Dufy (1877-1940) enz. Kunststromingen, ontstaan in de 19e eeuw (impressionisme, expressionisme, fauvisme, Nabis), eindigen dan ook niet met de eeuwwisseling.

Fauvisme Van Gogh was door zijn expressieve kleurgebruik niet alleen een voorloper van de expressionisten, maar ook van de groep 'fauves': fauvisten zoals Matisse, Raoul Dufy (*Le violon rouge*, 1965), Vlaminck (*Nature morte/Stilleven*, 1976) en André Derain (*Les péniches/binnenschepen*, 1972) maakten de kleur helemaal autonoom. Hun kleuren waren vaak zo fel, dat de kritiek hen 'Fauves' noemde, wilde beesten. Het ging hen volgens Denis om "l'acte pur de peindre"/"zuiver en alleen schilderen." Er is slechts kleur volgens hen: een kast wordt bij Matisse, zo zegt hij zelf, "une sensation de rouge bien vivant"/"een gewaarwording van heel levendig rood." In het blauw geldt dat voor zijn *Les nus bleus/De blauwe naakten* uit 1952 (1961). In het rood voor *Visage rouge/Rood gezicht* van Gaston Chaissac. Van Jean Dufy, broer van de hierboven genoemde Raoul Dufy, is "La Seine au pont du Carrousel/De Seine bij de Pont du Carrousel" afgebeeld op (2014). Suzanne Valadon (1865-

1938), de moeder van Utrillo, “anticipated the Fauvist movement” volgens Wikipedia: *Femme aux bas blancs/Vrouw met witte kousen* (2015). *La corbeille rose/De rose bloemenmand* (1984) met de felrode bloemen tegen een strakblauwe achtergrond van Odette Caly past, misschien onbedoeld, ook in deze context. Dat geldt ook voor *L’arbre de Jessé/De boom van Jesse* (2015), een gebrandschilderd raam van Claude Andréotto in de Kathedraal van Saint-Denis.

Nieuwe vormgevingen zoals **dadaïsme, kubisme, surrealisme en abstract**, leenden zich goed voor wat Hauser (zie voetnoot 12) “vormvernietigende stromingen” noemt. Na enige tijd de nog jonge fotografie beconcurrerend te hebben, ging de schilderkunst in deze eeuw haar eigen weg, richting non-figuratief schilderen. Balthus (1908 - 2001), pseudoniem van graaf Balthasar Klossowski de Rola, geboren in Parijs, gestorven in Zwitserland, vooral bekend door zijn erotische schilderijen zoals *La chambre turque* (1982), bleef echter figuratief schilderen: “Painting the figure at a time when figurative art was largely ignored.” (Wikipedia)

Na het impressionisme, waaraan *Le Percheron/Paard uit Le Perche* (oude Franse provincie) van Jacques Birr (1978) nog herinnert, wilden de schilders iets anders op hun doeken weergeven dan de fotografisch realistische werkelijkheid. Van Gogh had het al gezegd: “Het zij ver van mij te zeggen dat ik het kán, maar enfin, ik streef ernaar (...). Dus probeer ik het niet te bereiken door fotografische gelijkenis, maar (...) door als middel om het karakter uit te drukken en te exalteren onze moderne kennis van de kleur, en ons modern kleurgevoel te gebruiken.”²² Hauser (blz. 830) zegt het zo: “Pas de na-impressionistische kunst versmaadt principieel alle werkelijkheidsillusie, en geeft uiting aan haar levensgevoel door de bewuste misvorming van de natuurobjecten.” Meer dan ooit is de werkelijkheid nu, in de twintigste eeuw, verscheurd door oorlogsellende; door lijden in brokstukken uiteen getrokken. Deze verscheurde wereld vinden wij op veel schilderijen uit deze periode terug.

Expressionisme

Jean Ferrat zegt in zijn chanson *Les Poètes: La souffrance enfante les songes/Lijden brengt dromen voort*. De ellende van deze eeuw, “le mal du siècle” wordt aangrijpend en heel expressief weergegeven in die ‘dromen’: schilderijen, gedichten, beeldhouwwerk, bijvoorbeeld Diego Giacometti: *De hond* (1985); Chaïm Soutine: *Le paysage/Het landschap* (2013); Georges Rouault: *Songe creux/Holle droom* (1971), *Il serait si doux d’aimer/Het zou zo zoet zijn lief te hebben* (1961), *L’aveugle a parfois aidé le voyant/De blinde heeft soms de ziende geholpen* (1961). *La femme aux yeux bleus/De vrouw met de blauwe ogen* (1980) van de tot Fransman genaturaliseerde Amadeo Modigliani is een gemakkelijk te herkennen voorbeeld van de typische stijl van deze kunstenaar. Het expressionisme is lyrisch, poëtisch bij Marc Chagall: *Les mariés de la Tour Eiffel/Het bruidspaar van de Effeltoren* (1963), rationalistisch bij Bernard Buffet: *Le Pont des arts* in Parijs (1978).

²² Jan Hulscher, ‘Dagboek’ van Van Gogh, 1970, blz. 152

Beïnvloed door de zinloze loopgravenoorlog van 1914/1918 bij o.a. Verdun, verzette een groep kunstenaars, onder wie Marcel Duchamp, zich tegen “de bourgeoisiekunst” van de maatschappij die deze oorlog had laten gebeuren. Zij kozen voor hun beweging de nonsens-naam **dada** en beantwoordden de vraag “Wat is kunst?” met de tegenvraag: “Wat is geen kunst?” Volgens hen was alles kunst, kunst lag op straat voor het oprapen: met zijn ‘readymades’, kant en klare kunst, zoals *Fietswiel op een krukje* brak Marcel Duchamp met de tot dan toe geldende, traditionele, kunstopvattingen.

Van de medeoprichter van de dadaïstische beweging, Jean Arp²³, is in 1986 *La danseuse/De danseres* verschenen. In 2004 kwam er een zegel met daarop in plaats van een schilderij alleen maar de woorden *Grand merci/Hartelijk bedankt*, geschreven door Benjamin Vautier. De zoekopdracht ‘timbre grand merci’ op internet levert de volgende informatie over deze kunstenaar op: « En 1958 j’ai le choc Duchamp, alors pour moi la peinture est finie. Tout est art. Je ne pouvais plus rien jeter; une allumette était aussi belle que la Joconde »/”in 1958 kreeg ik de ‘Duchamp-schok: voor mij kwam er een eind aan het schilderen. Alles is kunst. Ik kon niets meer weggooien. Een lucifer was even mooi als de Mona Lisa.” Van Duchamp zelf is voor een postzegel uit 1998 een afbeelding van *Neuf moules mâlic/Negen mannelijke matrijzen* gebruikt: dat is echter geen schilderij, maar een onderdeel van zijn glasraam *De bruid, ontbloot door haar vrijgezellen*.

Kubisme De kubisten, die in Cézanne hun voorloper erkenden, probeerden de essentiële wiskundige vormen der dingen weer te geven, de dingen terug te brengen tot *geometrische figuren, zoals cilinder, bol, kegel*. Vaak geven hun schilderijen de objecten weer alsof ze tegelijkertijd vanuit verschillende hoeken bekeken worden. De toeschouwer ontdekt allerlei ‘lagen’ in het schilderij: het voorwerp weergegeven van opzij, van boven, van onderen enz., en in zijn fantasie smelt alles ineen tot een fragmentarisch beeld.

Braque: *Le messenger/De boodschapper* (1961), *Le guéridon/Het salontafeltje* (2013), Picasso: *Le printemps/De lente* (1998), Juan Gris: *Le livre* (2012), hoorden als eersten bij deze ‘school’. Andere voorbeelden daarvan zijn *Composition 1920-1923* (1981) en *L’art du cirque/De kunst van her circus* (1993) van Albert Gleizes; *Le quatorze juillet/14 juli* van De la Fresnaye (1961), diens *Table Louis-Philippe/Louis-Philippe-tafel* (2012) en Gleizes: *Le chant de guerre/Het krijgslied* (2012).

De twee laatst genoemde zegels uit 2012 maken deel uit van een ‘carnet autoadhésifs’/strip, boekje zelfplakkende zegels, gewijd aan kubisten, dat de moeite waard is om via ‘timbres autoadhésifs 2012’ op Internet bekeken te worden:

Braque, Georges: *Composition et cartes/Compositie en kaarten*

Feininger, Lyonel: *Marine/Zeegezicht*

Gris, Juan: *Le livre/Het boek*

Herbin, Auguste: *Nature morte à la boule rouge/Stilleven met een rode bal*

²³ Zie blz. 26.

Kupka, Frantisek: *Musique*

Laurencin, Marie: *Femme au turban* (in ander carnet: 2012, detail)

Léger, Fernand: *Le 14 juillet*

Lhote, André: *Rugby*

Marcoussis, Louis: *Les trois poètes /De drie dichters*

Metzinger, Jean: *L'oiseau bleu/De blauwe vogel*

Picasso, Pablo: *Trois figures sous un arbre/Drie menselijke figuren onder een boom*

Fernand Léger maakte ook twee gebrandschilderde ramen voor de Église du Sacré-Cœur van Audincourt in het departement Doubs (1981). Léger heeft een duidelijk herkenbare eigen stijl, die ook hier te herkennen is. Vaak vervangt hij de menselijke ledematen door buizen, in het Frans 'tubes', zodat men zijn manier van werken ook wel tubisme noemt.

Behalve bovengenoemde schilderijen mag in deze context ook het wandtapijt van Jean Picart le Doux, *Hommage à J.S. Bach* (1980), genoemd worden.

Surrealisme Van slechts enkele Franse surrealisten is tot nu toe werk op postzegels afgebeeld:

-Carzou, Jean, Franse kunstenaar van Armeense afkomst: *Tête de femme/Hoofd van een vrouw* (1976): dit is de eerste Franse postzegel waarop een kunstwerk werd afgedrukt.

-Ernst, Max, Fransman sinds 1858: *After Us, Motherhood* (1991)

-Héliou, Jean: *Le peintre piétiné par son modèle/De schilder vertrappt door zijn model* (1984)

-Masson, André: *La Pythie/De Pythia* (1984)

-Redon, Odilon, voorganger (1840-1916) van de surrealisten: een mooi maar niet surrealistisch *Profil de femme* (1990)

-Richier, Germaine: *Le griffu/Menselijk wezen met klauwen* (1993)

-Tanguy, Yves: van zijn schilderijen met hallucinaties, nachtmerries zijn tot nu toe nog geen postzegelafbeeldingen verschenen.

De Franse Posterijen hebben ook aandacht besteed aan surrealistische schilderijen van buitenlanders zoals

-de Ier Francis Bacon: *Grande-Bretagne* (1992)

-de Spanjaard Salvador Dali: *Galatée aux sphères/Gala(tea) met bolletjes* (2004)

-de Belg Paul Delvaux: *Belgique/België* (1992)

-de Belg Magritte: *Le retour/De terugkeer* (1998).

Abstract Als men uitgaat van de Franse uitdrukking "faire abstraction de"/weglaten, dan zou men kunnen zeggen dat in de abstracte kunst datgene weggelaten wordt wat de kunstenaar niet essentieel vindt. Zij hebben met elkaar gemeen dat ze schilderen wat kunstenaar Joseph Sima het "geziene onzichtbare" noemt, het spoor van een heel persoonlijke realiteit."/Ils ont pour point commun de peindre ce que l'artiste Joseph Sima qualifie de « l'Invisible Vu », la trace d'une réalité toute personnelle." Bijvoorbeeld Robert

Delaunay: *La joie de vivre/Levensvreugde* (1976); Victor Vasarely: *Hommage à l'Hexagone/Hulde aan de Zeshoek* (= Frankrijk; 1977); het oeuvre van Roger Excoffon (1977).

Bazaine, Jean: *Plongée/Duik* (2011)

Bissière, Roger: *Jaune et gris/Geel en grijs* (1990)

Buffe, Nicolas: *Peau de Licorne/Huid van een eenhoorn* (wandtapijt, 2015)

Debré, Olivier: *Rideau de scène/Toneelgordijn* (1993)

Delaunay, Sonia: *Entente Cordiale* (2004)

Dessirier, René: *Composition/Compositie* (1994)

De Staël, Nicolas: *Sicile/Sicilië* (2005); *Nature morte au chandelier/Stilleven met kandelaar* (1985: niet abstract!)

Dewasne, Jean : *Aurora Set* (1983)

Dubuffet, Jean : *L'égaré/De verdwaalde* (1985)

Estève²⁴, Maurice: *Skybet* (1986)

Garouste, Gérard: *Oeuvre de l'artiste/Werk van de kunstenaar* (2008)

Jubert, Jacques: *Centenaire de la naissance de Le Corbusier* (1987)

Lapicque, Charles: *Régates vent arrière?/Wind in de zeilen?* (1989)

Manessier, Alfred : *Alléluja* (1981)

Messagier, Jean: *Les 4 coins du ciel/De vier hoeken van de hemel* (1984)

Moninot, Bernard: *Ringen, cirkels* (1997),

Soulages, Pierre: *Pour un timbre* (1986)

Poliakoff, Serge: *Composition/Compositie* (1988)

Quillivic, René: *Blaise Cendrars* (1987)

Rouan, François: *Volta faccia* (1991)

Ubac, Raoul: (1980)

Viallat, Claude: *une œuvre sur une cape de toréro/een werk op een stierenvechterscape* (2006)

Ook in wandtapijten vindt men de strevingen van de schilderkunst terug. Tot het abstracte genre mag het wandtapijt van Georges Mathieu, *Hommage à Nicolas Fouquet/Hulde aan Nicolas Fouquet* (1974) gerekend worden, terwijl de kleurenpracht van Jean Lurçat: *Lunes et toros/Manen en stieren* (1966) aan het lyrisch expressionisme van Chagall doet denken.

Dat geldt ook voor gebrandschilderde ramen: het vitrail uit de Saint-Jacques/Jacobus-kerk in Reims (1986) van Vieira da Silva is abstract; *Ève et le serpent/Eva en de slang* in de kathedraal van Metz (2002) en *La Paix/De Vrede* (2017) in het gebouw van de Verenigde Naties in New York, beide van Chagall, zijn expressionistisch.

Niet-Franse schilders

²⁴Zie Internet: La Nouvelle École de Paris: "Désignés comme appartenant à la « Nouvelle École de Paris », ces artistes sont majoritairement des peintres abstraits tels Maurice Estève, Hans Hartung, Pierre Soulages, Arpad Szenes, Maria Vieira da Silva ou Roger Bissière, Manessier, Nicolas de Staël.

Vincent van Gogh
L'église d'Auvers sur Oise (1979)

- Amerika: Mary Cassatt (2006, 2012, 2016), Edward Hopper (2012), Joan Mitchell (2014), Marck Rothko (2015)
- België: Pierre Aléchinsky (1985), Paul Delvaux (1992), Pieter Bruegel (2001), René Magritte (1998)
- Chili: Roberto Matta (1991)
- China: Zao Wou-Ki (1995)
- Denemarken: Per Kirkeby (1995)
- Duitsland: Albrecht Dürer (1980), Hans Hartung (1980), Georg Baselitz (1994)
- Engeland: Edouard Lintott (2012) William Turner (2010)
- Ierland: Francis Bacon (1992); Sean Scully (1994)
- Israël: Yaacov Agam (1980)
- Italië: Guiseppe Arcimboldo (2008), Sandro Botticelli (2008, 2010), Alberto Magnelli (1986), Raphaël (1983, 2008), Giovanni Salvi (2002), Tiziano Vecelli/Titiaan (2012), Leonardo da Vinci (1986, 2008)
- Monaco: Mario Avati (1981)
- Nederland: Jeroen Bosch (2012), Jongkind (2001), Maarten H. Rembrandt (2006), Mathias Stomer (1011), Jan Toorop (2016), Joh. Vermeer (1982, 2008), Vincent van Gogh (1979, 2004, 2006), Bram van Velde (1987)
- Oostenrijk: Gustave Klimt (2002)
- Portugal: Vieira da Silva (1993)
- Rusland: Vassily Kandinsky (2003)
- Spanje: Francisco de Goya (1981), Juan Gris (2012), Juan Miró (1974), Pablo Picasso (1998, 2012), Antoni Tapies (1992), Diego Velazquez (2008)
- Tsjechië: Frantisek Kupka (2012)
- Zwitserland: Alberto Giacometti (1985), Jean Tinguely (1988)

Jean Arp, geboren in Straatsburg in 1886, had tot 1919 de Duitse nationaliteit. In 1919 kwam Elzas-Lotharingen weer bij Frankrijk. De Russen Marc Chagall (2017), Serge Poliakoff (1988), Nicolas De Staël (1985), de Italiaan Amadeo Modigliani (1980), de Hongaar Victor Vasarely (1977) namen de Franse nationaliteit aan.

Wim Spapens, 29 augustus 2018